

Ivan Koprek

VRIJEDNOSTI KAO ZNAKOVI VREMENA – NEZAIBILAZNI PUTEVI EVANGELIZACIJE

Prof. dr. sc. Ivan KOPREK

Filozofski fakultet Družbe Isusove – Zagreb

Pregledni članak

UDK: 179.9[[171/172+173.7/8+177.7+178.2+179.6]241.

537]++ [164.02:115]"36" : [232.36] [342.7+364.6+365] [261.622

+266.3]262.131"Evangelii gaudium" [0.000.141.13](091)

Primljeno: 10. ožujka 2015.

Prema vlastitim riječima iz apostolske pobudnice "Evangelii gaudium", papa Franjo želi biti više papa vremena negoli prostora. Dati prednost vremenu za njega znači „biti više zaokupljen započinjanjem procesa no posjedovanjem prostora“ (EG, 223). Ne treba dvojiti da je vrijeme danas postalo itekako bitnom odrednicom svih nas koji djelujemo prema užurbanim pravilima postmodernoga doba. Gledamo li pak vrijeme u kojemu živimo, moramo priznati da proživljamo različite duhovne potrebe, vidimo kako socijalni i kulturalni procesi mijenjaju svijet, suočeni smo s novim kulturama i subkulturama, simbolima i stilovima života. Crkva nije izolirana od toga. U takvom protoku vremena Papa primjećuje da nam je danas više negoli išta drugo potrebna istinska i ispravna svijest o vrijednostima. Danas se često o njima raspravlja. I evanđelje ima svoju vrijednost. No evanđelje svakako ne treba shvaćati kao katalog vrijednosti. Ono govori o povijesti spasenja u čijem je središtu osoba Isusa Krista. Kršćaninov govor o vrijednostima znači najprije opredjeljenje za osobu Isusa Krista. Riječ je nasljedovanju osobe Isusa Krista. To je jamačno najbolji put i zadaća evangelizacije. Autor u članku izdvaja tek neka područja te zadaće kako je shvaća papa Franjo.

Ključne riječi: papa Franjo, "Evangelii gaudium", vrijednosti, znakovi vremena, evanđelje, evangelizacija, prostor, vrijeme, proces.

* * *

Uvod

Papu Franju, autora apostolske pobudnice „Evangeliu gaudium”, neki zlonamjernici označavaju teološkim naivčinom, bez nekoga dubljega teološkoga obrazovanja, Papu koji zapravo zastupa neku populističku „copacabana teologiju”.¹ Istina, papa Franjo nije teolog formata sv. Ivana Pavla II. ili Benedikta XVI. koji razmišljaju o vezama vjere i razuma; on se ne poziva na slavnu europsku crkvenu tradiciju; ne uklapa se u liberalnu ni u konzervativnu struju u Crkvi... Prostorno ga određuju kao papu „s kraja svijeta”, kako se u svojemu prvome nastupu sam i predstavio.

Jednom je zgodom otkrio razloge zašto je stupio u isusovački red, makar je imao velike simpatije prema dominikancima.² Navodi da su ga kod isusovaca posebno dirnule tri stvari: značenje poslanja, zajednica i disciplina. Ovo posljednje ga je, nadodaje, plašilo jer je po naravi svojega karaktera nediscipliniran. No disciplina isusovaca, njihovo ophođenje s vremenom duboko ga je dojmilo. Njemu kao isusovcu nije važan prostor. On želi biti papa vremena, papa našega vremena. Što to znači?

U broju 222. apostolske pobudnice „Evangeliu gaudium“ čitamo: „Postoji neka stalna napetost između punine i ograničenosti. Punina evocira našu želju za potpunim posjedovanjem, a ograničenost je zid koji se tome prepriječio. 'Vrijeme' shvaćeno u širem smislu povezano je s puninom kao izraz obzora koji se neprestano otvara pred nama, dok je svaki trenutak izraz ogradaenosti u nekom ograničenom prostoru. Građani žive u napetosti između svakoga pojedinog trenutka i većeg, svjetlijeg obzora utopijske budućnosti kao posljednjeg uzroka koji nas privlači sebi. Tu uočavamo prvo načelo za napredovanje u izgrađivanju nekog naroda: vrijeme je važnije od prostora.“ (ER, 222.) Papa nastavlja: „Davanje prvenstvene važnosti prostoru dovodi do toga da manično pokušavamo sve riješiti u sadašnjem tre-

1 Usp. Michael SIEVERNICH, Das theologische Profil von Papst Franziskus / Pater Jorge Mario Bergoglio, u: *ThPQ* 163/2015, str. 20-29, ovdje 20. Usp. također Stefan von KEMPIS, *Grundkurs Franziskus. Standpunkte, Bekenntnisse, Botschaften*, Leipzig, 2014; Kardinal Walter Kasper se u referatu održanom u „Katholische Akademie Bayern“ poziva na istu oznaku – usp. http://www.cardinalrating.com/cardinal_45_article_12331.htm (23. ožujka 2015.).

2 Antonio SPADARO, Razgovor s papom Franjom, u: *Obnovljeni život*, 4/2013, str. 437-456, ovdje 439.

nutku... To znači kristalizirati procese i pokušati ih zaustaviti. Dati prednost vremenu pak znači biti više zaokupljen *započinjanjem procesa no posjedovanjem prostora.*“ (EG, 223.)

Ne treba dvojiti da je vrijeme danas itekako postalo bitnom odrednicom svih nas koji djelujemo prema užurbanim pravilima postmodernoga doba. Gledamo li vrijeme u kojemu živimo, moramo priznati da proživljamo različite duhovne potrebe, vidimo kako socijalni i kulturalni procesi mijenjaju svijet, suočeni smo s novim kulturama i subkulturama, simbolima i stilovima života. Čovjek današnjega vremena sve više postaje ovisnikom i robom – rob je kredita, internetskih providera, tvrtki koje su nam omogućile dostup trenutačnim iskustvima uz pomoć kojih oblikujemo svoj život. Mnogi tvrde da su u takvom vremenu slomljene posljednje prepreke zatvorenoga miljea i začahurenih društava. Živimo blagodat posvemašnje otvorenosti – pluralizam.

Pod plaštem pluralizma danas se odvijaju različiti procesi promjena, obnove, napuštanja i prilagodbe. Riječ je o društvenim procesima u kojima svi mi osjećamo nesigurnost pred ispravnim, istinitim, dobrim i vrijednim. Mnogi se upravo zbog toga teško snalaze, udomljuju se u svoj svjetonazor iz osobno probranih, ali i pohabanih krhotina žive praktični relativizam. Drugi na brzinu posežu za eklektičkim zakrpama i instantnim, zapravo sinkretističkim, rješenjima. Kolažna ili nomadska newageovska kultura zamagljuje obzor mnogih. Možda neki danas žive slobodnije i, čini se, sretnije, ali ih izjeda konkurencija i potresaju unutarnje krize. Osamljenost, potištenost, egzistencijalne smutnje potkopavaju ritam svijeta u znaku postmodernoga paljetkovanja i krparenja. Mislim da nećemo pogriješiti ako kažemo da pluralizam, o kojemu se danas često zanosno govori, otvara prostor za „divlje duše” koje hrani apatična letargija, relativizam i svojevrsan nihilizam kojim se iscrpljuje čovjekova budućnost. To je duh našega vremena.

Zasigurno, sloboda je u moderno doba kao jedinstvena vrednota podigla svoj šator na svim trima njegovim egzistencijalnim područjima: gospodarskom, političkom i religiozno-kulturnom. Iz pluralizma kao iz ocvala cvijeta iskače sjemeno zrnje slobode:

sloboda govora, sloboda tiska, sloboda znanstvenoga istraživanja, sloboda ustanova, sloboda udruživanja, sloboda odgoja itd. Goleme su posljedice takvoga stanja.

Papa Franjo se u opisanome predstavlja kao papa slobode i procesa. No on u svojoj apostolskoj pobudnici „*Evangelii gaudium*“ primjećuje kako „cijena slobode“ traži otvoreno priznanje bitne ranjivosti i labilnosti modernoga slobodarskoga društva koje je izgubilo kompas. Mnogi će reći da nam je u protoku vremena više negoli išta drugo potrebna ispravna svijest o vrijednostima.

1. Vrijednosti – znakovi vremena

„Vrijednosti“, nekoć striktno ekonomska kategorija, danas je često prizivana riječ. Govori se o Europi kao zajednici vrijednosti, o zapadnim vrijednostima, o demokratskim vrijednostima, o humanističkim, socijalnim... i inim vrijednostima.³

Vrijednosti su nešto sasvim svakodnevno, a istodobno i nešto vrlo prijeporno, rekao bih tajanstveno. Svaki čovjek u trenutku svojega djelovanja nešto vrednuje. Više je pritom vođen slutnjama negoli znanjem. Što su vrijednosti?

Vrijednosti su najprije nešto što je iz različitih razloga izdignuto iz stvarnosti i što se pokazuje kao nešto poželjno i nužno onome koji vrednuje – bilo da je to individuum bilo da je to zajednica ili institucija koja predstavlja pojedine individue ili skupine. Tako su vrijednosti *proces* trajnog duhovnog razlučivanja, dakle, rezultati vrednovanja. Vrednovane su situacije, fenomeni, djelovanja...

Ipak, do danas je vrlo sporno što su u biti vrijednosti, na koji ih način pojedinac prisvaja, na koji način one postaju motivacijom njegova djelovanja i kako one mogu pokretati cijele nacije, cjelokupno čovječanstvo... Stoga je pitanje o naravi vrijednosti, pitanje gdje i kako vrijednosti imaju utjecaj, nasušno i aktualno.

Klasičnu koncepciju vrijednosti razvio je američki antropolog Clyde Kluckhohn kojemu su vrijednosti odgovor na osnovna egzistencijalna pitanja tako što odgovaraju na pitanje o smislu ljudsko-

³ Papa Franjo je 25. studenoga 2014. u Strasbourgu, sjedištu Europskoga parlamenta i Vijeća Europe europarlamentarcima održao govor u kojemu se dotaknuo i pitanja vrednota.

ga života.⁴ Shalom Schwartz zaključuje da su vrijednosti vjerovanja prožeta emocijama; da upućuju na poželjne ciljeve kao i na načine njihova predstavljanja i ostvarivanja; da nadilaze pojedinačna djelovanja i stanja; da služe kao standardi selekcije ili procjene ponašanja ljudi ili događaja; da formiraju sustav prioriteta.⁵ Milton Rokeach razlikuje *instrumentalne* vrijednosti – one koje odražavaju načine djelovanja i ponašanja (kao ljubaznost, iskrenost, poslušnost...) i *terminalne* vrijednosti – one koje odražavaju poželjna krajnja stanja (i posljedice) (kao sloboda, jednakost, mir, spasenje...). Rokeach ih naziva vrednotama.⁶ Za razliku od instrumentalnih vrijednosti, najviše prihvaćene vrednote (terminalne vrijednosti) nose u sebi univerzalno značenje i pokazuju se dublje uronjenima u svijest jer čine bit integriteta čovjeka kao čovjeka: pokazuju njegovu snažnu interioriziranu moralnu svijest.

Neki će u razmišljanju o vrijednostima govoriti o realizmu i dispozicionalizmu vrijednosti. Realizam vrijednosti shvaća kao entitete koji su zapravo neovisni o čovjeku, dispozicionalizam pak shvaća vrijednosti u ovisnosti o čovjekovoj senzibilnosti: nešto ima vrijednost ako može izazvati određenu afektivnu reakciju.

Jedan od vodećih autoriteta današnjice, kada je riječ o promišljanju vrijednosti, njemački sociolog Hans Joas razlikuje *vrijednosti* (*vrednote*) i *norme*. U središtu pojma vrijednosti stoje atraktivno motivirajući momenti dok su norme restriktivno obligatorne.⁷ Vrednotama (vrijednostima) pripada regulatorska i orijentacijska funkcija.⁸ One su nešto što nas jednostavno zahvaća, nešto čime izravno ne možemo upravljati, ali i ono što, kada nas zahvati, dovodi do

4 Clyde KLUCKHOHN, Values and value-orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification, u: Talcott PARSONS – Edward A. SHILS (ur.), *Toward a general theory of action*, Cambridge, 1951., str. 159-190.

5 Shalom H. SCHWARTZ, Are there universal aspects in the content and structure of values?, u: *Journal of Social Issues*, 50/1994., str. 19-45.

6 Usp. Milton ROKEACH, *The Nature of Human Values*, New York, 1973., str. 5. Usporedi također: Karl Heinz HILLMANN, *Wertewandel. Zur Frage soziokultureller Voraussetzungen alternativer Lebensformen*, Darmstadt, 1989.

7 Usp. Hans JOAS, *Die Entstehung der Werte*, Frankfurt, 1999., str. 288. Slično misli i Talcott Parsons.

8 Dagmar FENNER, *Einführung in die angewandte Ethik*, Stuttgart, 2010, str. 7.

specifičnoga iskustva slobode.⁹ Zato su vrijednosti ovisne o osobi. Primjenom glagola „ergreifen“ (zahvatiti) Joas implicitno ukazuje na važnu emocionalnu dimenziju pojma vrijednosti te će tako kasnije reći da se kod vrijednosti radi o emocionalno nabijenim predstavkama nečega poželjnoga.¹⁰ U tom smislu vrijednosti imaju više *performativnu*, a manje *preskriptivnu* moć. Manje su vezane uz normu, pravo, zakon, tj. objektivnost, a više su subjektivne i individualne. Svakako su u srodstvu s normama, ali im je prvotno da čovjeku pokazuju put... Kao takve, one potiču imaginaciju, misaono eksperimentiranje, iskustvo, eksperiment, slobodu... Naprotiv, norme su povezujuća pravila čije kršenje predstavlja povredu prava (zakona) što se, primjerice, može negativno sankcionirati.

J. Habermas misli kako je govor o vrijednostima ograničen na određena kulturalna zajedništva gdje se vrijednost pojavljuje u oblicima obreda i rituala; dok su norme obveze, nešto univerzalno obvezujuće.¹¹ Takva tipična obvezujuća univerzalna norma danas su „ljudska prava“.¹² Zato je tema o vrijednostima visoko na listi tema o kojima se raspravlja u javnosti, u politici i masovnim medijima. Barem načelno.

Činjenica je da se tek na prijelazu s 19. u 20. stoljeće pojam “vrijednost” (vrednota) pojavio i u filozofiji, naročito kod Rudolfa H. Lotzea. Pod time se mislilo na svjesne ili nesvjesne standarde orijentiranja i temeljnih vođica od kojih su se vodili pojedinci i skupine kod svojega izbora djelovanja.¹³ Kako se shvaćao taj temeljni sadržaj, pokazuje se različitim filozofskim pravcima 20. stoljeća: kao neokancijanizam, fenomenologija, američki pragmatizam, neopozitivizam, analitička filozofija...¹⁴ Tu su se pojavila pitanja: Odakle vrijednostima opravdanje? Jesu li vrijednosti utemeljene u subjektivnim odlukama pojedinaca (u njihovoj motivaciji i nakani)

9 Hans JOAS, Die kulturelle Werte Europas. Eine Einleitung, u: Hans JOAS – Klaus WIEGANDT (Hg.), *Die kulturelle Werte Europas*, Frankfurt, 2010., str. 11-39., ovdje 14.

10 *Isto*, str. 15.

11 Jürgen HABERMAS, Werte und Normen. Ein Kommentar zu Hilary Putnams Kantischem Pragmatismus, u: Marie-Luise RATERS – Marcus WILLASCHECK (Hg.), *Hilary Putnam und die Tradition des Pragmatismus*, Frankfurt, 2002.

12 Hans JOAS, *Die Entstehung der Werte*, Frankfurt, 1999., str. 33.

13 Usp. Otfried HÖFFE, *Lexikon der Ethik*, München, 2008., str. 344.

14 Usp. *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. XII, Basel, 2004., str. 556-583.

ili tvore vlastito područje? Zašto su nam važne vrijednosti i zašto o njima govorimo?¹⁵

Opećenito je to dovelo do oštre polemike o biti i značenju vrijednosti. Najprije je bilo očito unutar pravnih znanosti i u nekim dijelovima filozofije druge polovice 20. stoljeća. Tako se, primjerice, na području politike Carl Schmitt ruga „mutnom pojmu“ vrijednosti i govoru o temeljnim vrijednostima.¹⁶ Martin Heidegger je pojam vrijednosti pokudio i u njemu pronašao „pozitivistički nadomjestak za ono metafizično“.¹⁷ Mnogi su se čudili razvodnjenoj uporabi toga pojma. Neki su filozofi bili skeptični prema tome pojmu zbog njegova podrijetla iz ekonomije... Često je u filozofiji „vrijednost“ ostala tek samo neki „etički apstrakt“.

Bez sumnje, pojam „vrijednost“ jest neodređen. Mnogi u njemu prepoznaju surogat za visoke pojmove klasične metafizike, primjerice za dobro! Vrijednost bi, prema tome, bila „zakašnjeli a istodobno i najslabiji posljednik onoga što označava pojam „agathon““.¹⁸ No ova pretjerana polemika i ne pogađa ono što je tu točno.¹⁹ Pojam se jednostavno rabi u mnogim znanostima. Postoje mnoge riječipoveznice koje taj pojam transportiraju dalje – primjerice „promjena vrijednosti“ ili „odgajanje za vrijednosti“...²⁰ Polemika filozofa ne pogađa ono što se tu misli.

Svakako, pojam „vrijednost“ ne valja prebrzo fiksirati. U tom je slučaju on u zoni ideološke zloupotrebe i na taj način lako postaje nepotreban. Ako ga se pak želi rabiti, mora ga se uvijek diferencirati, i to uvijek u smjeru njegove intencije značenja. U tom smislu valja pojam vrijednosti shvaćati najprije kao neki ukaz na problem. Valja ga preuzeti u jedno povlašteno svakodnevno shvaćanje. Kao takav, on možda u krugu filozofa i iritira, ali se isto tako može pokazati

15 *Isto*, str. 557.

16 Usp. Carl SCHMITT – Eberhard JÜNGEL – Sepp SCHULZ, *Die tyrannie der Werte*, Hamburg, 1979.

17 Martin HEIDEGGER, *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen, 1957., str. 151 i sl.; Martin HEIDEGGER, *Brief über den Humanismus*, Frankfurt, str. 34 sl.

18 Martin HEIDEGGER, *Platons Lehre von der Wahrheit*, Bern, 1947., str. 37.

19 Usp. Eberhard JÜNGEL, *Wertlose Wahrheit. Zur Identität und Relevanz des christlichen Glaubens*, u: *Theologische Erörterungen III*, München, 1990., str. 90-109.

20 Usp. *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. XII, Basel, 2004., str. 609-611.

zašto je on nezaobilazan i nenadomjestiv dok se ne pronade neki prikladniji pojam.

Valja, nadalje, primijetiti da je svako raspravljanje o vrijednostima zapravo znak društvene krize – krize općenito. Tako je bilo i u 19. stoljeću kada je Friedrich Nietzsche zatražio „prevrednovanje svih vrijednosti“.²¹ Ranije spomenuti spor oko pojma vrijednosti, u konačnici, svjedoči o nedostatku etičkih temeljnih stavova. Korijeni toga jamačno leže u strukturama i procesima modernoga svijeta. Bilo je to vrijeme znanstveno-tehničke revolucije utemeljene na empirijskim prirodnim znanostima koja je razorila sve tradicionalne obrasce orijetiranja. Do tada je tradicionalni poredak počivao na svjetonazorima neke idealne ili religiozne vrste. Znanstveno-tehnički napredak, tako se vjerovalo, ima u temelju samo činjenice i treba se ravnati isključivo prema njima. Znanost isključuje svaki spekulativan ili religiozan način gledanja na stvarnost. Uostalom, znanost, tako je glasio zahtjev, treba biti slobodna od vrednota, odnosno vrijednosti.

U strahu od *politeizma vrednota*, Max Weber se zalagao za objektivnost znanstvenih postavki.²² Postulat slobode vrednota trebao je, prema Weberu, poslužiti tome da se osigura empirijsko-objektivni, tj. pozitivan značaj znanosti koji je stalno ugrožen subjektivnim iskazima i vrednovanjima koje u biti nije moguće znanstveno opravdati. Dakle, u ime etosa znanosti Weber se predstavio kao odvjetnik ideala znanstvene objektivnosti.

Za neopozitiviste govor o vrednotama predstavlja katastrofu filozofije kao znanosti. Vrijednosne tvrdnje uopće nisu prosudbe (Alfred J. Ayer) nego psihički stavovi (Charles L. Stevenson) koji pod znak pitanja stavljaju i samu znanstvenost etike.²³

Sve u svemu, iz perspektive filozofije, živimo u raskoraku *bitka i vrednota*.²⁴ U suvremenoj se raspravi o etici često govori o deskrip-

21 Usp. Ernst E. NOLTE, *Nietzsche und der Nietzscheanismus*, Berlin, 1990., str. 62-70.

22 Usp. Hans ALBERT – Ernst TOPITSCH (Hg.), *Werturteilstreit*, Darmstadt, 1971.

23 Usp. Ralph B. PERRY, *Theories of ethics*, Oxford, 1967., str. 275.

24 Usp. John SEARLE, *Theories of ethics – How to drive “ought” from “is”*, Oxford, 1967.

tivnim i normativnim vrednotama i sudovima te se distancira od ideje etike kao normativne i objektivne znanosti.²⁵

No unatoč svim subjektivnim i kulturalnim perspektivama, ni jedno vrednovanje nije proizvoljno i samovoljno nego je objektivno povezano s pretpostavkama i ciljevima. Zaboravlja se da je vrednovanje zapravo normativna orijentacija kako bi naš život i naša djelovanja uspjeli i bili osmišljeni.

Budući pak da je čovjek, kako u znanosti tako i u običnom životu, prisiljen donositi odluke, potrebni su kriteriji za te odluke, filozofska je etika, na temelju pritiska razdvajanja činjenica i vrednovanja, počela razvijati svoj vlastiti nauk o vrijednostima.

Danas, u vrijeme druge znanstveno-tehničke revolucije, u vrijeme atomske fizike, mikroelektronike i nanotehnologije, postaje jasno da se ne može više na isti način kao u 19. stoljeću dijeliti činjenice od vrednovanja. Jamačno, brzina znanstveno-tehničkih inovacija i brzina društvenih promjena sa sobom donosi obvezu permanentnog mijenjanja svih struktura. No ima li u toj trajnoj promjeni nečega stalnoga? U tom se kontekstu danas vode rasprave o temeljnim vrijednostima.

Neko društvo bez minimuma zajedničkih temeljnih uvjerenja (stavova), kako to pokazuje "Böckenförde-Diktum", ne može postojati.²⁶ Ako se svatko ostvaruje sam, često na račun drugoga i društva, onda takvo društvo nema budućnosti. Nagomilani korupcijski skandali postaju upozorenja. Dakle, opet je nužno pozivati se na vrijednosti.

No nije dovoljno pozivati se na neke kataloge vrijednosti. Vrijednosti mogu biti zloupotrebene. Ovisi o tome za koje se ciljeve rabe. Naime, vrijednosti mogu biti uzdižuće i razarajuće, mogu čuvati, ali mogu i rasipati. Nije dostatno ni govoriti o hijerarhiji vrijednosti. Akademski je zanimljivo odvagivati vrijednosti, razvijati kriterije prema kojima se nešto može vrednovati. Ali jao onome čiji je život postao objektom rasprave o vrijednostima.

25 Morton WHITE, *What is and what ought to be done. An essay on ethics and epistemology*, Oxford, 1981., str. 100.

26 Ernst-Wolfgang BÖCKENFÖRDE, *Der säkularisierte Staat. Sein Charakter, seine Rechtfertigung und seine Probleme im 21. Jahrhundert*, München, 2007.

Neki će danas u tom smislu reći da na području humanosti ne treba govoriti o vrijednosti nego o dostojanstvu. Vrijednosti je moguće uspoređivati, mjeriti, zamjenjivati. Dostojanstvo je pak čovjeku prirodeno. Ono je nepriopćivo, neusporedivo i zato nedodirljivo.

2. Vrijednost evanđelja

Veliku blizinu i težnju, čak veliki afinitet, prema mišljenju o vrijednosti, poznaje teologija, i to iz njezine prirodopravne tradicije. No postoje i druga mišljenja. Eberhard Jüngel poriče mogućnost govora o kršćanskim vrijednostima. On se u tom kontekstu poziva na tekst iz Ivanova evanđelja (Iv 8, 32): istina će vas osloboditi. Istina i sloboda određuju ljudskost, a ne vrijednost i vrijedno. Govor o vrijednosti i mišljenje o vrijednostima sprječava put slobodi. Jüngel zaključuje: istina je okupljajuća dok je ljubav rasipna. Tamo gdje se to objedini, tu čovjek otkriva nove mogućnosti da djeluje nužno i više nego nužno.

Evanđelje svakako ne treba shvaćati kao katalog vrijednosti. Ono govori o povijesti spasenja, o spasenju čovjeka i svijeta. To se ne događa putem etičkih načela ili djelovanjem pojedinaca ili cjelokupnoga društva. Evanđelje govori o Božjem djelovanju u povijesti. Cilj je kraljevstvo Božje, Božja vlast koju čovjek ne može sam uspostaviti ili ostvariti. Pokušaji samoizbavljenja, samoopravdanja doživljavaju poraz pa makar su usmjereni na neke uzvišene i velike vrijednosti. Valja se u tom smislu oslobađati od "tiranije vrijednosti". Naime, i najviše vrijednosti imaju tendenciju porobiti ljude.

Trebaju li se kršćani isključiti iz rasprave o vrijednostima i raspravu o njima, jer je bezvrijedna, prepustiti drugima? Učine li to, onda se povlače iz svijeta i odriču se odgovornosti i poslanja da budu "sol zemlje".

Poziv je kršćanima da budu zauzeti oko vrijednosti. No kakav treba biti kršćanski širitelj vrijednosti? Što zapravo treba naviještati? Koji bi bio "katalog" kršćanskih vrijednosti? Božje zapovijedi? Dekalog (10 zapovijedi) jamačno nije katalog vrijednosti. Riječ je o

proglasu slobode – o ponudi – kako je to domislio već apostol Pavao. Da, vrijednosti su ponude.

Kršćani, dakle, i danas u raspravu trebaju unijeti ne neku etiku vrijednosti nego etiku ponude. Ponuda ne znači opravdanje relativizma: neka svatko bira kako mu drago. Kršćanstvo ne promiče ni etiku situacije... Nije tu u središtu ni samo jeftino shvaćena ljubav – nego ono ponuđeno: *spasenje u Isusu, Isus kao osoba*. Kršćaninov govor o vrijednostima znači opredjeljenje za osobu! U tom smislu kršćanstvo nije tek neka asketska religija (budizam) nego terapeut-ska; ono nije i ne bi smjelo biti ni moralna (židovstvo) nego mistična religija; nije i ne bi smjelo biti prvotno religija pisma (islam) nego duha. Ono je određeno osobom Isusa Krista.

Na toj pozadini papa Franjo poziva na evangelizaciju koja se treba odvijati iz ljubavi prema osobi Isusa Krista. Kršćanin je navjesticatelj, zapravo pokazatelj Krista u dijalogu s vremenom. On je sam evanđelje, “Radosna vijest” u svijetu u kojemu živi.

Drugi vatikanski koncil, započinjući pastoralnu konstituciju o Crkvi u svijetu naslovljenu “*Gaudium et spes*” (br. 1), opisuje što to znači. “Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Kršćansku zajednicu naime sačinjavaju ljudi, koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti na njihovu hod prema Očevu Kraljevstvu. Oni su primili poruku spasenja da je iznesu pred svakoga. Zato zajednica kršćana doživljava sebe doista usko povezanom s ljudskim rodом i s njegovom poviješću.”

Taj je odlomak gotovo kao “bračni zavjet” (*ein Ehegelöbniss*) koji Crkva daje ljudima današnjice.²⁷ Ljubav, poštovanje i vjernost u dobra i zla vremena... Crkva je, dakle, preuzela tešku i uzvišenu zadaću u prolaznosti vremena donositi radost evanđelja, usmjeravati pogled na Isusa Krista. Ona se u svijetu predstavlja kao “poljska

27 O tome razmišlja češki teolog Tomaš Halik. Usp. Tomaš HALIK, *Geduld mit Gott. Leidenschaft und Geduld in Zeiten des Glaubens und des Unglaubens*, Freiburg – Basel – Wien, 2010.; *Nachtgedanken eines Beichtvaters. Glaube in Zeiten der Ungewissheit*, Freiburg – Basel – Wien, 2012.; *Berühre die Wunden. Über Leid, Vertrauen und die Kunst der Verwandlung*, Freiburg – Basel – Wien, 2013.; *All meine Wege sind DIR vertraut. Von der Untergrundkirche ins Labyrinth der Freiheit*, Freiburg – Basel – Wien, 2014.

bolnica nakon bitke”,²⁸ ali i kao poseban znak vremena u kojemu povlašteno mjesto pripada dijalogu (EG, 142).

3. Znakovi vremena – putovi ili zadaće evangelizacije

U apostolskoj pobudnici “*Evangelii gaudium*” papa Franjo dotiče se mnogih problema s kojima bi se trebali suočiti pastoralni djelatnici pozvani na evangeliziranje. Izdvojiti ću tek neka područja tih zadaća.

1. Bitan je znak današnjega vremena – postmoderna i individualizam. Papa primjećuje da se danas više ne traži čvrst poredak. Nisu poželjne institucije i nema općih, zajedničkih vrednota. Individualizam prepoznaje vrijednosti u neovisnosti i slobodi. Vidljive su teške posljedice takvih stavova. No individualizacija nas podsjeća na to da Bog svakoga gleda pojedinačno. Pred svakim stoji Božji zov i plan. Svaki je pojedini čovjek jedinstven. I svatko je pozvan na slobodu. Više slobode – zapravo znači veći teret. To je prigoda za evangelizaciju. Pastoralno to bi značilo ne bojati se poticati karizme pojedinaca.

2. Jedna je od oznaka našega vremena i usmjerenost na uspjeh. Stalna borba za mjesto pod suncem pretvara naše društvo u društvo dobitnika i gubitnika. Pritisak uspjeha postaje sve veći. Današnje je društvo sito kroz koje mnogi propadaju, postaju “luzeri” (EG, 85)... Rastu siromaštvo, nezaposlenost, psihička oboljenja, osamljenost... Rađa se grubi egoizam. Favorizira se elitističko mišljenje. Traže se “jednostavna rješenja” bez razmišljanja; raste nasilje... Papa želi reći da je evanđelje ponuda mira za sve: za dobitnike i za gubitnike. Kao kršćani, navjestitelji evanđelja, Radosne vijesti, pozvani smo integrirati (skupljati, ujedinjavati), a ne polarizirati... U tome nam valja nuditi zdrave kriterije evanđelja – zapravo, “revoluciju ljubavi”. U svjetlu evanđelja trebamo se, ističe Papa, stalno pitati što nudimo slabima, onima koji su “propali kroz sito života”? Crkva (kao zajednica navjestitelja Radosne vijesti) mora biti odvjetnička, lobistička. Pozvana je potvrđivati život – zalagati se za kulturu živo-

²⁸ Antonio SPADARO, Razgovor s papom Franjom, u: *Obnovljeni život*, 4/2013, str. 437-456, ovdje 446 i sl.

ta. I to u svim fazama i situacijama. Svaki je život za nas dar koji ima smisla ako ga dijelimo s drugima. Valja pritom shvatiti da se kršćani prepoznaju po djelima, po djelotvornoj ljubavi... Zato se, kako reče papa Franjo na Lampedusi, trebamo odricati “globalizacije ravnodušnosti”.

3. Oznaka je današnjega vremena – virtualni život. Primjetno je da se danas život sve više odvija negdje drugdje – na ekranu, virtualno... Naši se vanjski kontakti često svode na e-mail, zapravo postaju površni, ravnodušni... Danas često ni nema “dodira” robe. Sve se više trguje i kupuje na daljinu... Novac je postao virtualni prostor... Tako su ljudi sve dalje i dalje od realnoga života. Promatraju realnost samo preko medija, hrane se ideologijom bez doticaja sa stvarnošću. U tim okolnostima čovjek više ne može primjereno izraziti svoje osjećaje. Postali smo osjećajni bogalji – bez srca i radosti... Mnogi više nisu u kontaktu ni sa svojom nutrinom. Ne mogu je izraziti... Nemoguće je, shvaća Papa, iskočiti iz današnje tehnološko-informatičke revolucije. Mediji i visoka komunikacijska tehnologija pojednostavili su i olakšali ljudima dostup do znanja. Umrežili su nas. Poboljšanje i umreženje komunikacijskih mogućnosti odgovara bitno ljudskoj želji za zajedništvom. No društvo medija i komunikacije posreduje dvojbene i negativne sadržaje. Za život su važna prijateljstva, dijalog, duhovnost... Crkva treba ljude upućivati na unutarnjost, u duhovnost.

4. Znak je današnjega vremena – nesposobnost za relaciju. Za time čovjek današnjega vremena nasušno teži i traga. No nije spreman za to platiti cijenu. Možda i ne može. To je logički posljedak tri prije spomenuta znaka vremena. Ljudi se osmaljuju. Ne osamljuje nas samo neuspjeh nego i uspjeh. Često u tome osjećamo veliku bespomoćnost i krivnju. Kršćanstvo će danas biti privlačno ukoliko se predstavi kao sretno, radosno... zajedništvo. Zato Papa smatra da je Crkva tek onda Crkva dok je tu za druge, dok je otvorena, dok ide ususret drugima.

5. Čest je znak današnjega vremena – prekid s tradicijom. Mnogima je danas susret s tradicijom tek samo teret. Zašto bi se moderan čovjek podlagao nekim starim formama koje ga uopće ne vesele i

čiju praktičnu vrijednost uopće ne prepoznaje? U prijašnje se vrijeme novo trebalo opravdati – danas to treba staro (ER, 94). Papa je svjestan da je poštivanje tradicije koristan instrument kako se povijest ne bi ponavljala. Tradicija nam nudi važne ključne pojmove koje smo možda zaboravili. Zato je ona korektiv u vlastitom ograničenom pogledu na stvari. No ni tradicija ne bi trebala biti shvaćena kao cilj za sebe. Jer i velike su tradicije Crkve nekada započele kao nešto novo. Nastale su jer su se pokazale smislenim i svrhovitima. Zato tradiciju valja shvaćati kao pomoćno sredstvo – ništa više i ništa manje. Za nju kriterij nije je li stara i je li časna nego ispunjava li još uvijek svoj izvorni smisao. Papa poziva na poštivanje tradicije, ali i na poslušnost onome što nam se kritički kaže.

6. Znak je današnjega vremena – društvo mnogih mogućnosti. Iza nas je vrijeme u kojemu je društvo bilo homogeno, u kojemu je ljude bilo lako svrstati u skupine. Društvo se danas golemom brzinom diferencira u uvijek nove projekte života i oblike zajedništva. Povećavaju se mogućnosti izbora. I na religioznom području može se birati... Prošla su vremena u kojima se kršćanstvo moglo “prodavati sa štanda”. Danas ponuda treba biti raznolika. Valja u tom smislu biti spreman svakog čovjeka pratiti na njegovu putu s Bogom. Papa poziva da u život unesemo više boje. I Crkva je velika šarena livada – ne neka monokultura. Šarenilo se može ticati izvanjskih oblika, stila pobožnosti, koncepata života... No svagda i svugdje valja znati tko je Gospodar. Božje su mogućnosti neograničene. Mi u tome participiramo. Različitosti su, zapravo, bogatstvo. Valja pritom biti svjestan da je za mnoge pluralnost nešto opterećujuće. Teško je u tim okolnostima donijeti ispravnu odluku. Čovjek danas više nije kao prije, na od ranije zacrtanom putu. I skupine i institucije u trajnom su putu previranju. Ljudi se dodatno osjećaju preopterećenima, određeni od drugoga, u žrvnju života... Čeznu za stabilnošću i osloncem. Žele identitet i traže oaze i sigurnost. Evanđelje se nudi kao odmorište i kao oslonac. Tako ga treba predstavljati.

7. Znak je vremena i čežnja za duhovnošću. Iza nas su na neki način vremena u kojima se još donedavno govorilo: “vjerujem samo u ono što vidim”. Racionalizam, ali ni materijalizam nisu se u nama

i oko nas u potpunosti udomili. Na nekim su područjima ostavili samo paljevinu. Najprije u srcima ljudi. Tako se 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća na svoj način vratio “imperij” religije osjećaja – pod nazivom “New age”. Crkva je, nažalost, često shvaćena kao “hladna institucija”, proigrala svoje prilike. Za papu Franju središnji problem Crkve nije vanjska forma nego nedostatna iskra. Ništa neće uspijevati ako nedostaje te iskre, ako ona ne gori, ili ako nema žara... Zato nam je zadaća zapaliti i čuvati vatru u našoj sredini. Valja nam imati hrabrosti da opet budemo duboko religiozni. Ljudima, dakle, valja nuditi nešto za dušu, a ne samo za glavu (znanje, znanje...) ili za ruku – moralna pravila, opise djelovanja... Samo ako ćemo dohvaćati srca ljudi, onda ćemo ih dobiti. Papa traži zauzeto evangeliziranje.

8. Znanje umjesto mudrosti – to je znak današnjega vremena. Poznato je da se naše znanje svakih pet godina podvostručuje. Dakle, nemoguće nam je ići u korak sa znanjem. Budući pak da smo sve više usmjereni na informacije (informacija je sirovina 21. stoljeća!), gubimo produbljeno znanje i životnu mudrost. Svake minute otkriva se jedna nova kemijska formula; svake tri minute novi fizikalni sklop. Samo se u SAD-u svakih pola sekunde na tržištu pojavi nov proizvod. Znanje koje smo dobili u školi davno je nadideno. Danas postoje potpuno druge zemljopisne karte. Posvuda se istražuje, razvija, otkriva, proizvodi... Nitko nema ni polovičan sveobuhvatan pogled, svatko vidi samo svoj osobni djelić... Mudar je onaj koji poznaje još dva, tri susjedna djelića. Neograničeno smo informirani. Znamo sve više i više o uvijek manjim stvarima sve do toga da na kraju znamo sve ni o čemu. Topimo se u moru informacija, a gladujemo za znanjem o životu. Valja nam u naviještanju evanđelja pokazati kompetenciju. Ljudima nuditi znanje o životu i dati im orijentaciju. Ukazivati na smisao.

9. Znak je današnjega vremena orijentacija prema brendovima (kvaliteti). Brendovi i kvalitetni proizvodi stvaraju mogućnost za identifikaciju s nečim posebnim i na taj način posreduju osjećaj vrijednosti. Osobito je kod mladih zamjetna okrenutost prema brendovima. Nošenje ili upotrebljavanje neke marke daje im osjećaj da su

dio nečega važnoga. Žudnja za nekakvom kvalitetom marke, brenda žudnja je za nečim autentičnim. Papa poziva da u naviještanju evanđelja ljudima treba posredovati osjećaj da su dio nečega važnoga. U Crkvi se, nažalost, često ne nudi kvaliteta. Naprotiv, loše kateheze, homilije, neautentičan život...

10. Znak današnjega vremena jest i izgradnja društva doživljaja. Doživljaji (osjećaji) danas opravdavaju istinu. Životna je tema danas ono što se krije iza pitanja “kako nešto doživjeti?” Traženje doživljaja najneposredniji je oblik traženja sreće. Tu pak ne vrijede nikakva odgađanja nego brz pogodak – tu i sada. Zapravo, to je logika doživljaja. Papa nas poziva da naša ponuda bude uvijek istinski doživljaj – *wow-efekt!* Konkretan. Tjelesno vidljiv. Inkarniran. Ono što je evanđelje – Radosna vijest, to je utjelovljeni Sin Božji. To znači da nam ne valja samo teoretizirati nego navještaj o Isusu treba i pri-tjeloviti. Zato je premalo ostati samo na razini misli, mišljevina, na razini teorije, nego treba postati i biti konkretan, autentičan – svjedok vrijednosti evanđelja. Papa će reći – *prorok* (EG 218).

Zaključak

Istaknuo sam, interpretirajući apostolsku pobudnicu “*Evangelii gaudium*” pape Franje, tek neke misli, ideje ili šire teme o kojima bi nam, kao o vrijednostima, valjalo razmisliti. U čitanju Papine pobudnice nije mi bilo moguće oteti se dojmu da je za Papu naviještanje evanđelja (evangeliziranje) više vezano uz vrijeme negoli uz prostor i da je ono nužno *proces*.

Na mnogim područjima procesi pretpostavljaju vrednote/vrijednosti. Među ljudima oni se događaju *susretom* (svjedočenjem) i *dijalogom*. U tom smislu procesi pretpostavljaju strpljivost, moć suživljavanja, često i sućut... Jednostavno, procesi su mjere koje, prema papi Franji, uokviruju put evangelizacije. Iz njih se rađa dinamika obnove Crkve koja treba zahvatiti sve slojeve svijeta. I to ne tek u teoriji nego u praksi.

U svemu treba početi od vrijednosti svih vrijednosti: osobe Isusa Krista. Živjeti i dijeliti radost susreta s njime prostorno polaze-

ći od rubova i periferija vremena u kojemu živimo. “Izidimo, dakle, izidimo i pružimo svima život Isusa Krista”, piše Papa i nastavlja: “... Draža mi je Crkva koja je doživjela nezgodu, koja je ranjena i prljava zato što je izišla na ulice, nego Crkva koja je bolesna zbog zatvorenosti i komocije hvatanja za vlastite sigurnosti. Ne želim Crkvu koja je zabrinuta za to da bude središte, a naposljetku biva zatvorena u klupko opsesija i procedura. Ako nešto mora u nama probuditi sveti nemir i zaokupiti našu savjest, onda je to činjenica da naša braća žive bez snage, svjetla i utjehe prijateljstva s Isusom Kristom, bez vjerničke zajednice koja ih prihvaća, bez smisla i cilja u životu. Nadam se da nas mnogo više nego strah da ćemo pogriješiti pokreće strah od zatvaranja u strukture, koje nam daju lažni osjećaj sigurnosti, u norme koje nas pretvaraju u neumoljive suce, u navike u kojima se osjećamo mirni, dok je vani gladno mnoštvo, a Isus nam bez prestanka ponavlja: ‘Podajte im vi jesti’ (Mk, 6,37)” (EG, 49). *Proces i dijalog* ili primati, zahvaljivati i davati – to je nezaobilazan put evangelizacije.

THE VALUES AS SIGNS OF TIMES. UNAVOIDABLE WAYS OF EVANGELIZATION

Summary

According to the words from the Apostolic Exhortation “*Evangelii gaudium*” Pope Francis wants to be a pope of time, rather than a pope of space. Giving priority to the notion of time means “to be more preoccupied with initiating the process than with the possession of space.” (EG 223). The time has indeed become an essential component for all of us who act according to the rules of the hastily postmodern era. Our times expose us to numerous spiritual quakes, and we are witnessing the change brought by the social and cultural processes, facing the new cultures, subcultures, symbols and lifestyles. The Church is not isolated in this world. The Pope stresses that we need above all a true and right awareness of the values, widely discussed today. In addition, the Gospel is a value on its own. Nevertheless, the Gospel should not be taken as a catalogue of values, since it refers to the history of salvation, and is focused primarily on the person of Jesus Christ, inviting us to become his followers. Therefore, the Gospel is simultaneously the privileged way and the task of evangelization. The author distinguishes only some areas of activity, and proposed tasks explaining how they have been interpreted by the Pope Francis.

Keywords: Pope Francis, “*Evangelii Gaudium*”, value, signs of the times, the Gospel, evangelization, space, time, process.